

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2015. május 4.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI
ÉRETTSÉGI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

**EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA**

A szövegértési feladatok megoldásának értékelése, pontozása

- A válaszokra csak a javítási-értékelési útmutatóban megadott pontszámok, illetve rész-pontszámok adhatók. Fél pont nem adható.
- A hiányzó válasz minden esetben 0 pont.
- Az értékelő tanár a dolgozatban jelölje és pontozza a helyesírási hibákat, és a pontszámot adja hozzá a szövegalkotási feladat helyesírási pontszámaihoz. A helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
- A javító tanár csak az útmutatóval lényegében egyező tartalmú választ értékelheti pontokkal. A megfogalmazás természetesen eltérhet a javítási útmutatótól. Több helyes válasz esetében a lehetőségeket / jel különíti el egymástól.
- Amennyiben a vizsgázó a feladatban előírtnál több választ ír, akkor az első (megadott számú) megoldást kell figyelembe venni.
- A pontozásban figyelembe kell venni a felelet megfogalmazását is, amennyiben ezt az útmutató előírja.

*Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!
Egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.*

Grendel Lajos: A modern magyar irodalom története. Bevezetés

(1) „Az irodalomhoz nem kis pofa kell. Úgy látszik, mégis van hozzá pofám” – olvasom Kukorelly Endre egyik kötetének fűlszövegében. Ugyanezt elmondhatom én is, megtoldva azzal, hogy az irodalomtörténet-íráshoz még ennél is nagyobb pofa kell, különösen akkor, ha ezt a merényletet egy „aktív” író követi el, beöltözve néhány esztendőre tudósnak. Szolgáljon mentségemre, hogy több mint egy évtizede a 20. századi magyar irodalom történetét adom elő a pozsonyi Comenius Egyetemen, s ez az arcátlanság életem egyik legszebb kalandja. Valamelyes ismereteim e korszak magyar irodalmáról, természetesen, korábban is voltak, elvégre az író olvasó lény is, illik ismernie a magyar és a világirodalom jelentős műveit. Ám, már ezek újraolvasása is szerzett meglepetéseket, hiszen – ugye minő korszakalkotó felfedezés...! – az ember ugyanazt a könyvet másképpen olvassa „szegény kisgyermekként”, másképpen „bús férfiként”, és megint másképpen élete alkonyán, amikor úgy véli, nagy meglepetések már nem érhetik! Hát bizony érhetik! Azt is meghökkenve látja, milyen sok kiváló szerzőt hanyagol el ilyen vagy amolyan okból a többnyire hálátlan utókor, holott természetes lenne helyük a kánonban. Persze erre a hiányosságra könnyen találhatunk igazolást. Azt, hogy, ha tetszik, ha nem, s bárhogyan is kapálódzunk ellene, bizonyos fokig mindig is foglyai leszünk a saját időnknek, a jelen kor ízlésének és divatjainak. Egyik pozsonyi irodalmi estjén Kibédi Varga Áron arról elmélkedett, hogy egy korszak irodalmát vizsgálva, célszerű azt két optikán át szemlélni: a tárgyalt korból és a jelen felől.

(2) De hát irodalomtörténet-e a szó hagyományos értelmében ez a több száz oldalas könyv? Nem az én tisztem válaszolni erre. Azt bízást állíthatom, hogy nem élménybeszámoló, illetve ha részben az is, csak legutolsósorban. És kihez akar szólni? Mindenkihez, mondhatnám lelkesen, de, sajnos elmúltam már húszéves. Akkor hát a könyvek barátaihoz. Ez meg fellengzős kijelentés, és különben is, *miféle* könyvek barátaihoz? Tehát a szakemberekhez: költőkhöz, írókhoz, irodalomkritikusokhoz, irodalomtörténészekhez, pedagógusokhoz, diákokhoz? Is. De másokhoz is. Az olyan nem szakmabeliekhez, akik olykor szívesen elolvasnak egy-egy modern magyar regényt, novellát, *horribile dictu*¹: verseket is, s nem kötelező penzumból². Hogy hányan vannak, bevallom, fogalmam sincs. Nos, akár kevesen vannak, akár még kevesebben, főként velük szeretnék így, látatlanban és ismeretlenül eszmét cserélni. A 20. századi magyar irodalomnak azokról a műveiről, amelyek, megítélésem szerint, az idő múlásával sem veszítettek érdekességükből, eredetiségükből, párbeszédképességükből. Megítélésem szerint... Ezzel azt akarom mondani, hogy nem állt szándékomban megfellebbezhetetlen ítéleteket megfogalmazni, s hogy a könyv írása közben mindvégig tudatában voltam annak, hogy véleményem és értékítéletem egy csupán a több más lehetséges vélemény és értékítélet közül, hogy a

¹ *horribile dictu* (latin): még kimondani is szörnyű

² penzum: kiszabott munka, feladat

megközelítem és optikám csupán *egy* a lehetséges megközelítések és látószögek közül. Vagyis nem mentes a szubjektívizmustól, sem bizonyos fokú elkerülhetetlen önkényességtől, ahogy a szemrevételezett szerzők és műveik kiválasztása sem. Sok olvasó bizonyára hiányolni fog ebből a könyvből ismert és jól csengő neveket, akik nélkül a 20. század magyar irodalom története sosem lehet teljes. Mindenekelőtt néhány kiemelkedő dráma- és esszéíró nevét. Ez a könyv azonban csupán a modern magyar lírában és epikában végbement változásokkal, mozgásokkal, (át)alakulásokkal kíván foglalkozni, tehát ha több is, mint irodalomtörténeti bédekker³, kevesebb, mint amilyen *egy teljes irodalomtörténet* lehetne.

(3) A beszédmód változásai és alakulásai foglalkoztattak ennek a munkának írásakor, az életműveken belül, illetve az adott korszak irodalmi kontextusa⁴ és nem utolsósorban a jelen felől nézve. Más szóval az érdekelt, ami, megítélésem szerint, a modernizmust megelőző irodalomtörténeti korszaktól szemléletében és beszédmódjában eltérő. Nyilvánvalóan ez további szűkítő szempont, amely a teljes 20. századi irodalmi panorámából kimetszi annak egy szeletét. Ha úgy tetszik, a középpontját. Azt, ami az irodalomtörténeti alakulásfolyamatban a meghatározónak bizonyuló tendencia volt. És nem is egy. A 20. századi magyar irodalom beszédmódjának karakterét a század elejétől napjainkig három paradigma⁵ egyidejű jelenléte formálta, a *nyugatosoké*, az *avantgárdé* és a harmincas évektől a *népi íróké*. Hatásuk a magyar irodalom alakulástörténetére nem mindig volt egyformán erőteljes és meghatározó, de a jelenkor irodalma felől nézve, nagyon kevés kivételtől eltekintve, többé-kevésbé e három paradigma valamelyikére a legtöbb kortárs mű beszédmódja visszavezethető.

(4) Irodalomtörténet-írásunk közmegegyezéssel a Nyugat 1908-as elindítását tekinti korszakhatárnak, a modernizmus nyitányának. Ám ez nem volt mindig ennyire nyilvánvaló. Magyar irodalomtörténetében nyolcvan évvel ezelőtt Szerb Antal a korszakhatárt korábbra tette. Hogy a modernizmus korszaka mikor zárult le, a nyolcvanas években-e, esetleg korábban, vagy nem is zárult le, ma még nehéz eldönteni. Annyi világosan látható, hogy a magyar lírában és a prózában a hetvenes és a nyolcvanas években végbement egy jelentős paradigmaváltás⁶. Az is bizonyosan állítható, hogy az irodalomtörténeti korszakhatárok a mi irodalmunkban sem esnek egybe a történelmiekkal. A magyar irodalom alakulástörténetében sem 1918–19, sem 1945, sem 1956, sem 1989 nem tekinthető korszakfordulónak, más szóval, az irodalom alakulástörténete öntörvényűbb volt a múlt században, mint gondolnánk, s ha nem is teljesen, de intakt⁷ tudott maradni a totalitárius ideológiák befolyásától. (Itt persze nem a mindenkori és kinevezett „hivatalos írókról” beszélek.)

(5) Száz esztendő. A 19. század végétől az 1980-as évekig. Mi történt a magyar lírában és prózában ebben a száz évben? Kik a modern magyar irodalom legfontosabb szerzői, és melyek a legjelentősebb művei? Nem az írói életművek mint olyanok az érdekesek számomra, hanem a lírai és epikai beszédmódok változásai. Nem az írók életrajza, hanem a szövegeik. A legrészletesebben azoknak a lírikusoknak és prózaíróknak a munkásságát elemeztem, akiknek a beszédmódja és poétikája a magyar irodalom alakulástörténetére, véleményem szerint, a legnagyobb hatással volt. Miről árulkodik hát ezeknek a nagy költőknek, íróknak a beszédmódja?

(6) Ha az irodalmat a létről szóló egyik lehetséges beszédnek tekintjük, márpedig én annak tekintem, akkor minden olyan nyelvet, írói beszédet, amely képes a banálison túlit, a felszínen, a láthatón túlit, vagyis az emberi létezés, az emberi egzisztencia mélyebb szerkezeteit láttatni, *korszerű* beszédmódnak tartok, függetlenül attól, hogy a mű szerzője milyen stílusirányzatnak, filozófiai vagy lélektani iskolának, netán ideológiának a híve. Más szóval, számomra minden ideológián és stílusiskolán túl, a művek vizsgálatánál – legyen az vers, kispróza vagy regény – a legelső szempont az volt, van-e a műnek *egzisztenciális tétje*⁸, képes-e és mennyire elmozdulni a részlegestől az egyetemes felé, képes-e az egyedítől az általánosig eljutni. Egzisztenciális tét nélkül az irodalom csupán értelmetlen játék, privát szórakozás.

³ bédekker: útikalauz, útikönyv

⁴ kontextus: szövegkörnyezet, itt: tágabb összefüggés

⁵ paradigma: (*tud.*): tudományos világkép, egy adott korban és területen elfogadott / jellemző nézetek összessége

⁶ paradigmaváltás: változás az érvényes felfogásban / az érvényes, elterjedt felfogás megváltozása

⁷ intakt: érintetlen, sértetlen, ép

⁸ egzisztenciális tét: az emberi létezésre vonatkozó, az erről való gondolkodásra jellemző / gondolkodásból eredő

(7) Tudjuk azt is, hogy a magyar irodalom 1919 óta nem pusztán a magyarországi irodalmat jelenti. A trianoni békeszerződés következtében nagyszámú magyar ajkú lakosság került az új országhatárokon kívülre, ahol hamar megszervezte irodalmi és művészeti társaságait, szövetségeit, lap-, folyóirat- és kiadói hálózatát, nemegyszer mostoha körülmények és feltételek között. (Cseh)szlovákiai, romániai és jugoszláviai (szerbiai) magyar irodalomról beszélni lehetséges és részben indokolt is, de csak mint sajátos entitásokról⁹, amelyek az egyetemes magyar irodalom részei, s amelyet minden tudományos leírásnál találóbban fejez ki Illyés Gyula metaforikus ötágú sípja. E dolgozat írója számára evidencia¹⁰, hogy minden magyar nyelven írott szépirodalmi szöveg az egyetemes és oszthatatlan magyar irodalom része.

Forrás: Grendel Lajos: *A modern magyar irodalom története. Magyar líra és epika a 20. században*. Kalligram, 2010. 7–15. Rövidített, a feladathoz igazított szöveg.

1. Grendel Lajos a bevezetőben kettős minőségben mutatkozik be. Miként szolgálta, segítette ez a kettősség könyvének megírását? 1-1 olyan jellemzőre utaljon, amely csak az írói, illetve csak az egyetemi oktatói szerepére vonatkozik! (1)

a) író:

hozzájárulás a műhöz: az író is olvasó lény / íróként már olvasta / íróként is újraolvasta / átértékelhette a 20. századi magyar irodalom fontos műveit

Adható 1, 0 pont.

Egy helyes válasz 1 pont.

b) egyetemi oktató:

hozzájárulás a műhöz: (több mint) tíz évi egyetemi előadás a korszakról / tudományos munka / tudós lét

Adható 1, 0 pont.

Egy helyes válasz 1 pont.

2. Milyen „meglepetéseket” okozott a szerzőnek a korszak műveinek újraolvasása? Említsen 2 tényezőt! (1)

- a szerző a korszak műveit újraolvastva meglepődik, hogy egyes életkorokban másként olvas / értelmez az ember / az életkor módosítja a művek befogadását („szegény kisgyermekként”, „bús férfiként”, *élete alkonyán*)
- a hálátlan utókor sok érdeemes szerzőt és művet elhanyagol / sok mű kimarad a kánonból
- a jelen kor divatja / ízlése is hat a művek értelmezésére / („foglyai leszünk a saját időnknek”)

Adható 2, 1, 0 pont.

Egy helyes válasz 1 pont.

⁹ entitás: létező

¹⁰ evidencia: magától értetődő tény

3. A szerző hosszasan értekezik arról, kihez akar szólni, kinek is ajánlja művét.**a) Nevezze meg a szerző által megjelölt célközönség két, eltérő, nagy csoportját! (2)**

- szakmabeliek / hivatásos olvasók / alkotók (költők, írók) / irodalomtudósok
(irodalomkritikusok, irodalomtörténészek), pedagógusok / diákok

- nem szakmabeliek / az irodalomszerető olvasók (akik szívesen elolvasnak egy-egy modern magyar regényt, novellát, verseket is, modern alkotásokat is)

Adható **2**, 1, 0 pont.

Egy helyes részmegoldás 1 pont.

b) „És kihez akar szólni? Mindenkihez, mondhatnám lelkesen, de, sajnos elmúltam már húszéves. Akkor hát a könyvek barátaihoz. Ez meg fellengzős kijelentés, és különben is, *miféle* könyvek barátaihoz?” (2)

Miért veti el a szerző, hogy mindenkihez szóljon, sőt azt is, hogy a „könyvek barátaihoz” szóljon? Indokolja válaszát 1-1 érdemi magyarázattal!

- 'a mindenkihez szólást' túlzónak / lehetetlennek találja / csak az ifjonti lelkesedéshez köti / már érett fejjel, felnőttként belátja, hogy mindenkihez nem lehet szólni, bármilyen vonzó is lenne

- 'a könyvek barátai' kifejezés fellengzős, túl általános

- az irodalomtörténetében nem mindenféle könyvről van szó, hanem célzottan a modern magyar irodalom alkotásairól / a modern magyar szépprózai és lírai alkotásokról

Mindkét állítás érdemi magyarázatára 2 pont adható, csak az egyik érdemi magyarázatra 1 pont adható.

Adható **2,1,0** pont.

4. Grendel Lajos saját könyvét nem tartja „teljes irodalomtörténetnek”. Mivel indokolja ezt, illetve mivel indokolható a szerzői meghatározás? (2, 3, 5)

a) A vizsgált időtartam:

csak egy korszak / a 20. század / a modernizmus kora / a 19. század végétől 1980-ig

b) Műnemi-műfaji válogatás:

hiányzik a dráma és az esszé / nem minden műnemre és műfajra terjed ki / líra és epika / líra (vers) és próza (epika)

c) A szerzők kiválasztása és értékelése:

- vállaltan szubjektív / csak egy lehetséges szempont és nézőpont / a szerző személyes értékítéletét tükrözi (a válogatás)

- a legnagyobb hatású szerzőkről szól (akiknek a beszédmódja a magyar irodalom történetére a legnagyobb hatással volt)

- a maradandóan érdekes műveket válogatja be (amelyek nem veszítettek érdekességükből, eredetiségükből)

Adható **3**, 2, 1, 0 pont.

Minden helyes részmegoldás 1 pont.

5. A szerző több alkotóra, irodalomtörténészre is utal, köztük a következőkre: Kibédi Varga Áron, Szerb Antal, Illyés Gyula. Válaszoljon röviden, 1-1 érdemi közléssel a nevezettekre vonatkozó kérdésekre!

a) Miként érvényesíti a szerző irodalomtörténetében Kibédi Varga Áron felfogását az irodalmi művek megközelítéséről? (1, 3)

Kibédi Varga Áron felfogása:

- célszerű a tárgyalt korszak és a jelen felől vizsgálni a műveket

Grendel Lajos felfogása:

- az (adott) korszak irodalmi kontextusában és a jelen felől nézve is érdemes vizsgálni a műveket
- az életművön belüli vizsgálódást is érvényesíti

Mindkét szerző felfogásának érdemi megfogalmazása 2 pont, csak az egyik szerző álláspontjának érdemi azonosítása 1 pont.

Adható 2,1, 0 pont.

b) Miért idézi meg Grendel Lajos Szerb Antal irodalomtörténetét? (4)

Szerb Antal (irodalomtörténetében) korábbra tette a modernizmus nyitányát / a modernizmus korszakhatárát / 1908-nál korábbra tette a modernizmus kezdetét.

Adható 1, 0 pont.

Egy helytálló megállapítás 1 pont.

c) Illyés Gyula neve az utolsó bekezdésben kerül elő. Hogyan viszonyul a szerző Illyés 'ötágú síp' metaforájához? (7)

Grendel elfogadja / találónak tartja Illyés metaforáját / szerinte is a magyar irodalom részét képezik a magyar nyelven írott szépirodalmi szövegek

Adható 1, 0 pont.

Egy helytálló megállapítás 1 pont.

6. A szerző szerint a kortárs magyar irodalomra három 20. századi tendencia („paradigma”) valamelyike hatott. Nevezze meg e három törekvést! (3)

- a nyugatosoké / a nyugatosok
- az avantgárdé / az avantgárd
- (harmincas évektől) a népi íróké / a népi írók

Adható 3, 2, 1, 0 pont.

Egy helyes válaszelem 1 pont.

7. Irodalom és történelem viszonyát is taglalja a szerző. Mutassa be 2 tényezőt említve Grendel Lajos álláspontját! (4)

- az irodalomtörténeti korszakhatárok a mi irodalmunkban nem esnek egybe a történelmiekkel / a magyar irodalom alakulástörténetében sem 1918–19, sem 1945, sem 1956, sem 1989 nem tekinthető korszakfordulónak / a 70-es, 80-as évek jelentős prózai újításai (*paradigmaváltás*) sem esnek egybe történelmi korszakhatárral
- az irodalom, ha nem is teljesen, de érintetlen / intakt / tudott maradni a totalitárius ideológiák befolyásától
- az irodalom alakulástörténete öntörvényűbb volt a múlt században, mint gondolnánk
- a szerző szerint nehéz eldönteni, mikor zárult le a modernizmus kora

Adható 2, 1, 0 pont.

Minden helyes válaszelem 1 pont.

8. Igaz vagy hamis? A megállapítások mellé írja az I (Igaz) vagy H (Hamis) betűjelet! (1, 4, 5, 7)

Megállapítás	I / H
A szerző 1908-at, a Nyugat indulását tekinti korszakhatárnak.	H*
Grendel könyvében önálló fejezetet kap a határon túli magyar irodalom.	H
A szerző napjaink irodalmát már nem tárgyalja.	I
Grendel szerint a befogadói életkor változása nem módosít a művek megítélésén.	H
A művek értékelését részletes alkotói életrajzok kísérik.	H

* Mivel a megállapításra vonatkozó szövegrészek alapján nem dönthető el egyértelműen a szerző álláspontja, ezért a tételkészítő bizottság módosítása szerint mind a „hamis”, mind az „igaz” válasz elfogadható.

Adható 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Egy helyes válasz 1 pont.

9. A szerző idegen eredetű szavakat, nemzetközi műveltségzőkat is használ. A meghatározások mellé írja a szerző által használt kifejezést! (1, 6)

- a) adott korban a legkiválóbbaknak tartott szerzők és művek összessége: kánon
- b) elcsépett, lapos, közönséges, közhelyes: banális

Adható 2, 1, 0 pont.

Egy helyes válaszelem 1 pont.

10. Egészítse ki értelemszerűen a Bevezetés információi, közléselemei alapján 1-1 szókapcsolattal az alábbi hiányos szöveget! (6)

A szerző az irodalmat a létről / az emberi létről szóló (egyik lehetséges) beszédnek tekinti. Korszerű beszédmódnak tart minden olyan nyelvet, írói beszédet, mely képes a banálison túlit / a felszínen, a láthatón túlit / (vagyis) az emberi egzisztencia / létezés mélyebb szerkezeteit láttatni.

Az irodalmi művek vizsgálatának legelső szempontja, van-e a műnek **egzisztenciális tétje**, képes-e elmozdulni **(a részlegestől) az egyetemes / (az egyeditől) az általános felé**.
E nélkül az irodalom csupán **ártalmatlan játék / privát szórakozás**.

Adható **5, 4, 3, 2, 1, 0** pont.

Minden helyes, tartalmi szempontból érvényes kiegészítés (rokon értelmű szó, szókapcsolat) **1** pont.

11. Grendel Lajos bevezetőjét a közvetlenség, személyesség és a tudományos, tudományos-népszerűsítő igény egyszerre jellemzi. Nevezzen meg e kettősség érzékeltetésére 2-2 nyelvi, nyelvhasználati jellemzőt a szövegből vett példákkal!

Lehetséges válaszlelemek:

a) a közvetlenség, személyesség

Nyelvi, nyelvhasználati jellemző	Példa
szókészlet / szókincs / köznapi szóhasználat	pofa / nagy pofa kell / arcátlanság / kaland
a mondatok modalitása / kérdő / felkiáltó mondatok	És kihez akar szólni? / ...ugye minő korszakalkotó felfedezés...!
elhallgatás	ugye minő korszakalkotó felfedezés...! / Megítélésem szerint...
egyes szám első személyű megnyilatkozások / közlések	elmúltam már húszéves... / szolgáljon mentiségemre / ...márpedig én annak tekintem...

Adható **2, 1, 0** pont.

Helytállóan kitöltött soronként adható **1** pont, tehát megnevezés és példa együtt = **1** pont.

Több példa esetén csak az első példa vehető figyelembe.

b) tudományos, tudományos-népszerűsítő igény

Nyelvi, nyelvhasználati jellemző	Példa
szókészlet / tudományos stílus / idegen szavak / szakkifejezések	paradigma / kánon / entitás / egzisztenciális / korszakhatár / modernizmus
mondatok modalitása / kijelentő mondat / kérdő mondat	Nyilvánvalóan ez további szűkítő szempont, amely a teljes 20. századi irodalmi panorámából kimetszi annak egy szeletét. Mi történt a magyar lírában és prózában ebben a száz évben?
mondatok szerkezete / alárendelt összetett mondat	Az is bizonyosan állítható, hogy az irodalomtörténeti korszakhatárok a mi irodalmunkban sem esnek egybe a történelmiekkal.
többes szám első személyű beszéd mód	Tudjuk azt is, hogy a magyar irodalom 1919 óta nem pusztán a magyarországi irodalmat jelenti.

Adható **2, 1, 0** pont.

Helytállóan kitöltött soronként adható **1** pont, tehát megnevezés és példa együtt = **1** pont.

Több példa esetén csak az első példa vehető figyelembe.

12. Meggyőzte-e Önt a Bevezetés? Ajánlaná-e elolvasásra Grendel Lajos művét? Összefüggő szövegében 2 érvel indokolja álláspontját!

A válasz értékelése nem függhet attól, hogy a vizsgázó

- meggyőzőnek találta-e vagy nem az olvasott szöveget
- ajánlja-e Grendel Lajos művét további olvasásra vagy nem

Az álláspont / az érvek kifejtésének minőségére adható 4, 3, 2, 1, 0 pont a tartalmi kifejtés relevanciájának és meggyőző erejének, továbbá nyelvi minőségének megfelelően.

SZÖVEGALKOTÁS

Nyelvi és szerkezeti szempontból értékelni csak az adott három téma egyikéről szóló dolgozatot lehet.

Ha a vizsgázó egynél több (két vagy három) szövegalkotási feladatot old meg, és választását nem jelöli egyértelműen (nem húzza alá, melyiket választotta, vagy nem húzza át a szerinte érvénytelen megoldást), akkor a javító tanárnak a vizsgadolgozatban szereplő megoldások közül a sorrendben első megoldást kell értékelnie. Ha a vizsgázó egyáltalán nem oldott meg szövegalkotási feladatot, az adott feladatra kapott pontszáma: 0.

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADAT ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. (A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott szakszerűség nem kritériuma a maximális pontszámnak.)
2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 20 pont), a szerkezetre (elérhető: 20 pont) és a nyelvhasználatra (elérhető: 20 pont) adható pontok három teljesítménytartományát. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.

**ÉRVELÉS, EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE, ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS
TARTALMI KIFEJTÉS**

	témataratás (megfelelés a feladatnak, szempontoknak, szövegbázisnak; problémaérzékenység)	állítások jellege (világismeret, gondolkodási kulturáltság)	tárgyszerűség (műveltség, tájékozottság)
20–15 pont	<ul style="list-style-type: none"> - megfelelés a választott témának, címnek, feladatnak - tartalmas kifejtés - gondolati érettség - ítélőképesség, kritikai gondolkodás megnyilvánulása - a feladattól függően: személyes álláspont megfogalmazása 	<ul style="list-style-type: none"> - releváns példák, hivatkozások - hihető, meggyőző állítások - kifejtett állítások - a témának, feladatnak megfelelő mennyiségű állítás 	<ul style="list-style-type: none"> - megfelelő tárgyi tudás és tájékozottság - az ismeretek helyénvaló alkalmazása - indokolt hivatkozás vagy idézés
14–9 pont	<ul style="list-style-type: none"> - lényegében megfelel a választott témának, címnek, feladatnak 	<ul style="list-style-type: none"> - témához tartozó és attól eltérő kijelentések változása - nem kellően meggyőző példák (<i>pl. az érvek nem mindig támasztják alá a kellő mértékben az állításokat</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - zömükben helytálló tárgyi elemek - nem kellő mélységű és részletességű tudás - tárgyi, fogalmi félreértések
8–1 pont	<ul style="list-style-type: none"> - eltérés a témától, címtől, feladattól - feltűnő tartalmi aránytalanság (<i>pl. életrajz a műértelmezés rovására</i>) - konkrét kifejtés helyett általánosságok 	<ul style="list-style-type: none"> - kevés releváns példa, utalás - ismétlődések - gyenge vagy hibás állítások 	<ul style="list-style-type: none"> - hiányos tárgyi tudás - tárgyi, fogalmi tévedések

A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE

	felépítés, műfajnak való megfelelés	koherencia, arányosság, tagolás	terjedelem
20–15 pont	<ul style="list-style-type: none"> - megfelel a feladatban megjelölt műfajnak, a témának, a gondolatmenetnek - logikus, tudatos felépítés - az állítások/gondolati egységek világos kapcsolódása 	<ul style="list-style-type: none"> - van bevezetés, kifejtés, lezárás; ezek elkülönülnek és arányosak - jól tagolt bekezdések - globális és lineáris kohézió megvalósulása 	<ul style="list-style-type: none"> - az elvárt terjedelemnek megfelelő
14–9 pont	<ul style="list-style-type: none"> - helyenként következetlen felépítés - indokolatlan gondolatmenetbeli váltások - a részek közti összefüggés nem mindig világos (<i>pl. bizonytalanság a nyelvi kapcsolóelemek használatában</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - van bevezetés, kifejtés, lezárás; ezek elkülönülnek, de aránytalanok vagy formálisak (<i>pl. túl hosszú vagy a feladathoz nem szorosán kapcsolódó bevezetés</i>) - egyenetlenség lényeges és lényegtelen elválasztásában (<i>pl. elhagyható bekezdések</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - főlegesen hosszú

8–1 pont	- széteső írásmű: • lényegét tekintve zavaros gondolatmenet (<i>pl. csapongás, ismétlődések</i>) • nem halad meghatározható irányba • az író elvész a dolgozatban	- hiányzó vagy álbevezetés / álbevezetés - a főbb szerkezeti részek nem különülnek el egymástól - szövegösszefüggésbeli hiányosságok (<i>pl. alanyváltás</i>) - hiba, hiányosság a kohéziót megteremtő eszközök (<i>pl. kötőszók, névmások</i>) használatában	- kirívóan rövid
-----------------	--	--	------------------

NYELVI MINŐSÉG

	nyelvi norma, hangnem, stílus	mondat- és szövegalkotás	szókincs
20–15 pont	- egészében megfelel a témának, a helyzetnek, az esetleges személyes véleménynyilvánításnak	- témának megfelelő változatosságú - gördülékeny, élvezetes, választékos	- szabatos, árnyalt, választékos - szakkifejezések helyes használata
14–9 pont	- lényegében megfelel a témának, a helyzetnek	- nem elég változatos - helyenkénti nyelvi-nyelvtani hibák (<i>pl. egyeztetés, vonzat</i>)	- olykor a köznyelvitől eltérő (<i>pl. szleng</i>)
8–1 pont	- csak részben felel meg a témának, a helyzetnek	- színtelen, igénytelen (<i>pl. egyszerű mondatok túlsúlya</i>) - dagályos - gyakori a nyelvi-nyelvtani hiba	- szegényes - tartalmi jellegű szótévesztés

Érvelés

Írjon érvelő fogalmazást „Az idő a miénk” címmel! Fejtse ki e megállapítással kapcsolatos egyetértő, kételkedő vagy azt cáfoló érveit! Gondolatainak kifejtésében használja fel a hétköznapi tapasztalatait, Seneca* idézett gondolatait! Hivatkozzon három-négy irodalmi alkotásra is, és utaljon arra, hogy e példák mit és hogyan fejeznek ki az időhöz való viszonyunkról!

„Csakhogy nem az időnk csekély, hanem sokat elvesztegetünk belőle. Az élet elég hosszú, sőt bőségesen elegendőnek kaptuk a legjelentősebb dolgok véghezvitelére, ha az egészét jól osztjuk be; ha azonban dőzsölő és nemtörődöm magatartásunk következtében szétfolyik, ha semmi hasznos dologra nem fordítjuk, az utolsó kényszerhelyzet hatására csak a végén vesszük észre, hogy eltelt, amiről nem is fogtuk fel, hogy telik. Így van: nem rövidnek kapjuk az életet, hanem azzá tesszük; nem szűkében vagyunk, hanem tékozoljuk. Mint ahogy a dús, királyi kincsek, mihelyt rossz uralkodóra szállnak, pillanatok alatt elherdálódnak, viszont bármilyen csekély vagyunk, ha jó sáfárra bízunk, a használat révén növekedik, ugyanígy hosszúra nyúlik az életideje közülünk annak, aki jól gazdálkodik vele. [...] Ragadj meg minden órát: az lesz az eredmény, hogy kevésbé fogsz függni a holnaptól, ha a mának nekifekszel. Míg halogatjuk az élet kötelességeit, elfut előlünk az élet. Minden a másé, kedves Lucilius, csak az idő a miénk.”

Forrás: *Az élet rövidségéről.* in: *Seneca prózai művei.* Második kötet. Szentár Kiadó, Budapest, 2004.. Fordította: Bollók János. 237.o

Seneca leveleiből. Fordította is bevezetéssel ellátta Sárosi Gyula. Officina nyomda és kiadóvállalat. Budapest 1943. <http://mek.oszk.hu/10600/10634/10634.htm#3>

* Seneca (Kr.e. 4 – Kr.u. 65): ókori római filozófus.

A megoldás elvárható elemei:

Tartalmi szempontból a felső értékelési sávba az a dolgozat kerülhet, amely a címben megadott szempontok mindegyikének igényesen megfelel. Kifejtett érveket tartalmaz, épít a hétköznapi tapasztalatokra, reflektál Seneca gondolataira és hivatkozik legalább három irodalmi példára. Az irodalmi példák csak akkor relevánsak, ha a hivatkozott szerző és a mű címe is pontos.

A középső értékelési sávba akkor kerülhet a dolgozat, ha a címben megadott szempontok kidolgozása (kifejtett érvek, hétköznapi tapasztalatok és Seneca gondolatainak felhasználása, három irodalmi példa) kevésbé igényes, vagy a szempontok valamelyikének kifejtése hiányzik, vagy nem relevánsak az irodalmi példák.

Az alsó értékelési sávba kerül a dolgozat, ha a címben megadott szempontok közül legalább egyet kidolgozott a vizsgázó, de többet nem, ha több szempontot kidolgozott a vizsgázó, de nagyon súlyos tárgyi tévedésekkel. Tartalmi szempontból értékelhetetlen a dolgozat, ha egyáltalán nincsenek benne érvek, és a címben közölt szempontok közül a dolgozatíró egyet sem fejtett ki.

A tárgyszerűség követelménye, hogy a hétköznapi tapasztalatok, a reflexiók és az irodalmi példák lehetőleg kapcsolódjanak egymáshoz.

Lehetséges tartalmi elemek:

Hétköznapi tapasztalatok például:

- időmetaforák: kifolyik a kezünkől az idő, szalad, gyorsul, rohan, kizökken stb. az idő
- az idő múlásának érzése és élményfüggése (objektív és a szubjektív idő)
- nemzedéki jellemzők: fiatalok, idősök tipikus időfogalma, viszonya a múlthoz, jelenhez, jövőhöz
- morális tartalmak: felelősségérzet a jövőért
- az idővel való gazdálkodás tanulható / értékvezérelt
- ideális esetben a vágyott és a valós időbeosztás között tartósan, hosszú időn keresztül nincs éles különbség

A reflexiók Seneca gondolataira valószínűleg a tartalmas és eredményes életvitel feltételeivel és a „mindent a maga idejében” cselekvési kényszerével foglalkozhatnak, esetleg összefüggést kereshetnek a boldogság fogalmával is. A reflexiók köre igen tág, a reflexió akkor releváns, ha a tartalmi kapcsolat a Seneca-idézettel nyilvánvaló.

Lehetséges irodalmi példák:

- a görög mitológia kétfajta időfogalma: múltó, folyó idő istene Kronosz, aki az idő kerekét forgatja, Kairosz az időpillanat istene
- az időkezelés (pl. az elbeszélés és az elbeszélő időnek a viszonya, az elbeszélés tempója, az idősíkok viszonya a történetmondáson belül) az elbeszélő irodalom megkerülhetetlen sajátossága, az elbeszélés egyik „technikai” követelménye
- az időfelfogások viszont nem csak az irodalomhoz kötődő képzetek, fogalmak, hanem olyan kulturálisan rögzített időtapasztalatok, amelyek lehetnek egy adott kultúra evidenciái vagy pedig a filozófiai reflexió tárgyai

- az epikus művekben implicit módon az elbeszélés mindig közvetíti az időfelfogást (az igeidőkben, a történet felépítésében, elrendezésében, a metaforikus összefüggésekben stb.)
- a 20. század elejétől olyan művek is születnek, amelyek az időt főszereplővé avatják, vagyis amelyekben az idő tematizálódik
- a jelentésképzés fontos támpontja lehet a ciklikus és lineáris, a külső-belső, a mitikus és történelmi idő felismerése és viszonyuknak a megállapítása

Szerzők, művek:

- kizökkent idő (pl. Shakespeare: *Hamlet*; Cervantes: *Don Quijote*; Mikszáth Kálmán: *Beszterce ostroma*)
- örök idő és arasznyi lét (pl. Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*; Madách Imre: *Az ember tragédiája*)
- mitikus idő (pl. Ady Endre: *Harc a Nagyúrral*; Bulgakov: *A Mester és Margarita*)
- az ünnep vagy a művészet a mitikus időt teszi jelenvalóvá (pl. Nagy László: *Menyegző*; Keats: *Óda egy görög vázához*)
- lehetséges jövő: sci-fi-irodalom, utópiák, negatív utópiák (pl. Lem: *Solaris*; Huxley: *Szép, új világ*; Orwell: *1984*)
- történelmi idő (pl. Tolsztoj: *Háború és béke*); felidézett múlt (pl. Kölcsey Ferenc: *Hymnus*; *Huszt*)
- az idő árja és újraértelmezett múlt (pl. József Attila: *A Dunánál*)
- időszembesítés (pl. Berzsenyi Dániel: *A közelítő tél*; Vörösmarty Mihály: *Előszó*; Arany János: *Epilogus*, József Attila: *Talán eltűnök hirtelen...*)
- az idő mint döntési pont: pl. „most vagy soha” (Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*); „Lesz még egyszer ünnep a világon” (Vörösmarty Mihály: *A vén cigány*)
- szubjektív idő (pl. Flaubert: *Bovaryné*; Proust: *Az eltűnt idő nyomában*)

Más példák és más logikai összefüggések is lehetségesek

Egy mű értelmezése

Bodor Ádám (1936-) prózájának egyik jellemző vonása az elszemélytelenedett emberi kapcsolatok groteszk megjelenítése. Milyen megoldások juttatják érvényre ezt a szemléletmódot az *Állatkert* című novellájában? A művet értelmező kifejtésében figyeljen az alaphelyzetre, a családtagok viselkedésére, az elbeszélői hang stílusára és mindezek viszonyára!

Állatkert

A gépkocsiból hárman szálltak ki: Kovács Wladimir, szőke, kefefrizurás, zakóban, nyakkendősen, ötvenen valamivel felül, Kovács Vili, szőke, sima hajú, vászonnadrágban és tornaingben, ötvenen valamivel felül és a Kovács Wladimir felesége. A kocsi, amely farán EU jelzést viselt, ott maradt mögöttük a parkolóhelyen.

Elhaladtak egy sövény mellett, ami mögül sörösüvegek koccanása hallatszott, majd betértek a fák közé, ahol az avaros térség sétánnyá keskenyedett egy nyíl alakú zöld tábla alatt, amire ez volt kiírva: „Az állatkert felé!”

Kovács Vili Kovács Wladimir mellett haladt, és halkán azt mondta:

– Elég lett volna, ha csak ketten jövünk.

– Nyugodt lehetsz – mondta Kovács Wladimir jó hangosan –, egy vak hangot sem ért, és nem teszi magát. Ugye? – Kovács Wladimir felesége elmosolyodott, amivel azt kellett hogy jelezze, hogy tényleg nem ért semmit.

– Mert egyáltalán nem valami hangulatos dolog – mondta Kovács Vili.

– Kellemes kis erdő – mondta Kovács Wladimir, mint aki fölfedez valamit. – Kellemes kis erdő, liget, népliget, kis pagony, de esküszöm, nem emlékszem rá. Te emlékszel arra, hogy itt fák voltak, mert én nem, egyáltalán.

– Emlékszem – mondta Kovács Vili.

– Az utcára sem emlékszem, a restire sem. Semmire.

– Én nagyon is jól emlékszem – mondta Kovács Vili.

– Egészen egy bájos, csinos, kedves, nyugodt kis hely, egészen sikerült kicsi dolog. – A kapu elé értek. – Ó, én majd fizetek.

– Tessék – mondta Kovács Vili, és előreengedte a sógornőjét.

– Miért vagy ideges? – kérdezte Kovács Wladimir.

– Na menjünk – mondta Kovács Vili.

– Miért vagy te ideges egy ilyen nyugodt helyen?

– Azért – mondta Kovács Vili –, mert amikor idejövök, egyből elfog az idegesség, és nagyon jól tudom, hogy mitől van.

– Merre megyünk?

– Arra – mondta Kovács Vili, és elhaladtak a tengerimalacok, a fülesbaglyok, a mosómedvék és a rétisások ketrecai előtt.

A dingókutyáknál Kovács Wladimir megállt.

– Egy ilyet elfogadnék – mondta –, de azt hiszem, ezekkel foglalkozni kell, másként teljesen elvadulnak. És meg kellene szokni azt a vadzagukat is. Nekem pedig nem nagyon van időm. Érzed ezt a szagot?

– Na gyere, most már mindjárt ott vagyunk.

– Egészen kellemes kis hely – mondta Kovács Wladimir.

– Azt majd meglátod – mondta Kovács Vili.

– Érzelmes kis kölyök voltál te mindig. Kicsi érzelmes takonypóc, dilisen érzelmes.

– Dilisen, igen? – Kovács Vili egy lépéssel járt bátyja előtt, aki mögött felesége is lemaradt kissé.

– Na nézz csak oda – mondta egyszer csak Kovács Vili, és előre mutatott, ahol három sétány találkozásánál kialakult az állatkert főhelye. Magas, hegyesen végződő vasrudakból szerkesztett kerítés mögött keleti stílusban épített, csempézett falú épület állott, egy-ötven magas, egy-ötven széles bejárattal. Kívül a felirat: Leo leo. Oroszlán. – Na látod?!

Kovács Wladimir az oroszlánt figyelte, amely kissé félretartott, meg-megránduló fejjel, hátsó lábát fájósan húzva sétált körbe a kerítés mentén.

A fűben ülő férfit akkor pillantotta meg, amikor sétája közben az oroszlán egy vonalba került vele. Hófehér, vállig érő haja volt, egyszerűen a fűben ült a kerítés mellett és a sétáló oroszlánt nézte.

– Szabad a fűben ülni? – Ennyi szaladt ki a Kovács Wladimir száján. Aztán Kovács Vili felé fordult. – Elég gethes állat. Elég trampli. Ezt nézi? Ezzel tölti az idejét naphosszat?

– Na látod? – mondta Kovács Vili. – Csak ül és nézi, és nem csinál semmi egyebet.

Kovács Wladimir elment a kerítésig, ott állt egy darabig.

– Mibe kerül nálatok egy ilyen állat? Gondolom, elkérnek érte vagy negyven ezrest, még ha ilyen idegbajos is. – Kovács Vili fagyott mosollyal nézett Kovács Wladimir arcába.

– Nem eladó – mondta.

– Ha megfordul, odamegyek – mondta gyorsan Kovács Wladimir –, mit mondjak neki?

– Nem fordul meg.

– Miért nem fordul meg?

– Mert nem szokott.

– És mit mondok neki? Hogy apu, megérkeztem?

– Kovács úr. Azt mondod.

– És ő erre mit fog mondani?

– Nem fog mondani semmit.

Kovács Vili most hirtelen megfordult, szemöldöke, mint egy elérzékenyült gyermeknek, megrándult, kezével simította ki elboruló arcát.

– Gyere – mondta, és belekarolt a sógornőjébe, elcipelte egy padig, és leültek. – Gyere, beszéljünk. – Kovács Wladimir felesége elmosolyodott. Kovács Vili is elmosolyodott, szárazon és fenyegetően és azt mondta: – Utállak. Mindkettőtöket utállak. – Aztán kimerülten elhallgatott.

– Egész furcsa, milyen csend van, hogy itt micsoda nyugalom honol – mondta Kovács Wladimir, miközben melléjük telepedett. – Ilyet már rég nem éreztem. Hol kap az ember manapság ennyi csendet és ilyen jó levegőt? Mit kutyagol az ember, hogy találkozzék egy kicsit a természettel. És ez az oroszlán. Végül is egy oroszlán az egy oroszlán, nem kutyagumi, nem bizony. És ki tudja? Ki tudja, ha időm és lehetőségem lenne, talán elüldögnék én is itt békésen... De nekem semmire sincs időm.

Kovács Vili felállt.

– Nekem kezd beleköltözni az a dolog a lábizmaimba – mondta csendesen –, ilyenkor mennem kell.

– Nem volt lelkem megzavarni – mondta Kovács Wladimir –, esküszöm, nem tudtam, na.

– Ennyi volt – mondta Kovács Vili, amikor a többiek is felálltak, fél arcával rámosolygott a sógornőjére, majd hirtelen átnyúlt előtte és lerántotta Kovács Wladimir karját a fényképezőgéppel.

– Az oroszlánt fényképezem – mondta Kovács Wladimir –, a srácoknak, mert ennél gethesebb, tramplibb oroszlánt biztos nem láttak.

– Kezdek lassan kihűlni – morogta magában Kovács Vili, amikor visszafelé menet utolérték.

– A dingókutyákat még egyszer látni szeretném – mondta Kovács Wladimir. – Jártál már Ausztráliában? Itt azt írja, hogy odavalósiak ezek a kutyák. Ott mindenféle furcsaság megterem, emlős madarak, mindenféle kenguruk, egyebek.

– Nem jártam Ausztráliában – mondta Kovács Vili –, bizony isten.

– És amikor lehull a hó, hova lesz az oroszlán? – kérdezte Kovács Wladimir, amikor már a kerthelyiség sövénye mögött itták a sörüket. – Mi lesz, ha lehull a hó?

– Utállak – mondta Kovács Vili. – A feleségedet is utálom. Szerencsétlenségünkben csak utálni tudlak.

– A feleségedet én is utálom – mondta Kovács Wladimir, amikor felálltak az asztaltól, és mosolygósan és kérdőn hátba veregette az asszonyt.

– Es war ganz nett – felelte Kovács Wladimir felesége, amin körülbelül azt érthette, hogy a délutánt sikerült kedvesen eltölteni.

Forrás: BODOR ÁDÁM: *Vissza a fülesbagolyhoz*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1997. 74–77. p.

Lehetséges tartalmi elemek:

– A novella cselekménye egy hétköznapi életkép kifordítása: családi kirándulás az állatkertben. A szituáció tipikus szereplői – szülő és gyermekek – itt is megjelennek, csak éppen torz képletbe rendeződve. Mindkét „gyerek” elmúlt már ötven éves, s az állatkertbe nem *apával* látogatnak ki, hanem *apát* látogatják meg.

– Az állatkerti séta elsőként önkéntelenül egyfajta idilli helyzet képzetét kelti az olvasóban, miközben az elbeszélés éppen ennek az idillnek a provokatív, helyenként abszurdba hajló lerombolását valósítja meg.

– Az elidegenedés leglátványosabb jelei a családtagok közötti viszonyrendszerben válnak láthatóvá.

– A két, közel azonos korú fivér minden tekintetben egymás ellentétének mutatkozik. Egyikük Nyugat-Európában él, jól szituált (zakó, nyakkendő, „*Ó, én majd fizetek.*”), a másik kelet-európai és a lecsúszott ember benyomását kelti (vászonadrág, tornaing). Előbbi folyamatosan kedélyeskedni próbál, míg utóbbi állandóan ideges. Wladimir semmire sem akar emlékezni ebből a világból, míg Vili állandóan azt hangsúlyozza, hogy nem felejtett el semmit.

– Felejtés és emlékezés két eltérő életstratégia kulcsszavaiként jelennek meg a novellában: a felejtés az azonosságtudat megtagadásaként értelmezhető, az emlékezés pedig a kelet-európai

mivoltot a személyiség kitörölhetetlen részének tekinti. Az előbbi igyekszik elhitetni magával, hogy leteheti származása terheit, a másik meghaladhatatlan meghatározottságot lát benne.

– Az idegenséget hangsúlyozza a harmadik szereplő kirekesztése a történésekből: Wladimir német felesége egy szót sem ért a társalgásból, a testvérek tudatosan zárják ki az eseményekből. Az ő számára valóban kellemes délutáni időtöltés marad az állatkerti látogatás, s ezt a groteszk félreértést az utolsó bekezdés poénjának fekete humora ki is emeli („*Es war ganz nett*”).

– Az áttörhetetlen idegenség megjelenítésének csúcspontja az apával való „találkozás”. Az apa nem is érzékeli a fiúk érkezését, mindvégig hátat fordít nekik. A fiúk nem szólítják meg az apjukat, holott a Németországból hazalátogató Wladimir valószínűleg már régen nem látta.

– Az apát gyakrabban látogató Vili, akit testvérénél láthatóan mélyebben érint apjuk állapota, szintén nem beszél hozzá, mert tudja, hogy valószínűleg nem ismerné meg.

– A megszüntethetetlen idegenség jele a Vili által javasolt megszólítás: „*apu*” helyett „*Kovács úr*”, ami apai részről a családi kapcsolat teljes és végérvényes megtagadására utal. Az apa nem hallgat a családi viszonyra apelláló megszólításra, csak a személytelen, formálisan udvarias forma éri el a tudatát, ha egyáltalán eléri. Viselkedése ugyanis súlyosan sérült pszichés állapotra utal.

– Wladimir akkor pillantja meg az apját, amikor az oroszán egy vonalba kerül vele. Az öregembernek hófehér, vállig érő haja van, ami az oroszán sörényét idézi fel. Az apa mintha már ki is lépett volna az emberi világból, inkább látszik az öreg, beteg oroszán rokonának, mint fiai apjának.

– A testvérek közötti idegenkedés később az ellenszenv nyílt megfogalmazásába csap át. Vili először a magyarul nem beszélő, mosolygó asszonynak fejezi ki utálatát, majd testvérének, aki ugyancsak mosolyogva biztosítja, hogy ő is utálja a feleségét.

– E lepusztult és reménytelen emberi kapcsolatok ismeretében Wladimir viselkedése kifejezetten groteszknek hat, amennyiben folytonosan megpróbálja az állatkerti látogató, a turista szerepét alakítani. Kényszeresen ismételteti a maga nevetségesen fennkölt fordulatait az állatkertben honoló nyugalomról, a *Micimackó*t idéző ráhallástól sem mentes „kis pagonyról”, az ember és természet találkozásáról, miközben éppen a találkozás az az esemény, amely elmarad. Kis híja, hogy az oroszánal együtt nem készít fotót saját apjáról is, mint az állatkert egyik egzotikus lakójáról.

– Az elidegenedettségi állapotát még lehangolóbbra teszi, hogy ennek az állapotnak nincs tragikuma. A szereplők – közülük is leginkább Wladimir – kifejezetten infantilis módon viselkednek. Vili mosolyogva biztosítja utálatáról mit sem értő sógornőjét, Wladimir az oroszán megvásárlásán gondolkodik, felesége pedig semmit sem érzékel a helyzet feszültségéből, egyre csak mosolyog, végül mégis úgy érzi, hogy éppen neki kell összefoglalnia a délután eseményeit.

– A narráció elidegenítő technikájának része a szentelen elbeszélői hang, amely tartózkodik bármiféle közvetlen minősítéstől vagy értékítélettől. Egyfajta tudatos nyelvi redukció, tudatos monotónia érvényesül az elbeszélői szövegben, amely különösen a „*mondta Kovács Vili*”, „*mondta Kovács Wladimir*” típusú idéző mondatok gyakori ismétlődésében válik szemléletessé.

Összehasonlító elemzés

Vesse össze a két alkotást a beszédhelyzet hasonlóságából kiindulva! Értelmezze a két alkotásban a vershelyzet szerkezetalkító szerepét, és mutassa be a képalkotás, költői gondolatmenet, szerkesztésmód sajátosságait!

Tóth Árpád: Elégia egy rekettyebokorhoz

Elnyúlok a hegyen, hanyatt a fűbe fekve,
S tömött arany diszét fejem fölé lehajtja
A csónakos virágú, karcsú, szelíd rekettye,
Sok, sok ringó virág, száz apró légi sajka.
S én árva óriásként nézek rájuk, s nehéz
Szivemből míg felér bús ajkamra a sóhaj,
Vihar már nékik az, váratlan sodru vész,
S megreszket az egész szelíd arany hajóraj.

Boldog, boldog hajók, vidám lengők a gazdag
Nyárvégi délután nyugalmas kék legén,
Tűrjétek kedvesen, ha sóhajjal riasztgat
A lomha óriás, hisz oly borús szegény.
Tűrjétek kedvesen, ha lelkének komor
Bányáiból a bú vihedere* kereng fel,
Ti nem tudjátok azt, mily mondhatlan nyomor
Aknáit rejti egy ily árva szörny, egy – ember!

Ti ringtok csendesen, s hűs, ezüst záporok
S a sűrű napsugár forró arany verése
Gond nélkül gazdaguló mélyetekig csorog,
Méz- s illatrakománnyal teljülvén gyenge rése;
Ti súlyos, drága gyöngyként a hajnal harmatát
Gyűjtitek, s nem bolyongtok testetlen kincs után,
Sok lehetetlen vágynak keresni gyarmatát
Az öntudat nem űz, a konok kapitány.

Én is hajó vagyok, de melynek minden ízét
A kínok vasszöge szorítja össze testté,
S melyet a vad hajós örült utakra visz szét,
Nem hagyva lágy öbölben ringatni búját restté,
Bár fájó szögeit már a létentűli lét
Titkos mágneshegyének szelíd deleje* vonzza:
A néma szirteken békén omolni szét
S nem lenni zord utak hörgő és horzsolt roncsa.

És hát a többiek?... a testvér-emberek,
E hányódó, törött vagy undok, kapzsi bárkák,
Kiket komisz vitorlák vagy bús vértengerek
Rettentő sodra visz: kalózok s könnyes árvák –
Ó, a vér s könny modern özönvizébe vetve
Mily szörnyű sors a sok szegény emberhajóé:
Tán mind elpusztulunk, s nincs, nincs közöttünk egy se,
Kit boldog Ararát* várhatna, tiszta Nóé.

Tán mind elpusztulunk, s az elcsitult világon
Csak mériád virág szelíd sajkája leng:
Szivárvány lenn a fűben, szivárvány fenn az ágon,
Egy néma ünnepély, ember-utáni csend,
Egy boldog remegés, és felpiheg sohajtva
A fájó ósanyag: immár a kinnak vége!
S reszketve megnyílik egy lótusz szűzi ajka,
S kileng a boldog légbe a hőszi szárnyu Béke.

1917

Jékely Zoltán: Az ég játéka

Két hant között heverésztem hanyatt,
akárcsak amazok a föld alatt.
Néztem az eget egy sírban is éber,
kékszemű pilóta szemével,
vagy mint volt tengerész, ki holtan is
hajóhozó látóhatárra kémlel.

A kőrisfa hegyében szólt a csíz,
egy tollhíjas vén varjú fáradt
szárnyal vitt ételt a fiának,
fölötte egy csapat
kóválygó gyurgyalag
meg-megcsillant a napban,
itták a fényt, emelkedének s hulltanak,
örökkévalónak vélt pillanatban.

És bámultam a zsenge lombokat,
az égre tapadó sok zöld tenyérkét,
melyek kétrétegnyedttuskók nevébe kérték
jó záporért a magasságokat.
S egy pillanatra láttam odafent
a bicskaszárnyú vércsét –
jaj a cinkének, ha kifent,
öldöklő karmai elérték...

És mindenekelőtt sokat
néztem a felhő-zarándokokat;
toldott-foldott, szürkés-féher csuhában
bandukoltak, porosan és soványan,
esőtvaró, bús szemektől kutatva,
míg Rómájukba nem érnek, a Napba.

Hát még az éjszaka
be szép lehet nyaratszaka!
Szerelmes pásztorkirály hitével
álmélkodni a csillagokra,
találgatván: tűzik mit érlel,
s fohászodni forrón, dadogva;
várni a Hold kelését,
nézni, hogy tündököl
százezer égi szépség,
s mindaddig báméskodni föl,
míg egy szédítő pillanatban
azt nem érzem, hogy mindez már alattam,
földöntúli csillaghalas tavakban,
a mélyben zajlik és nem a magasban...

Lám, lelkemnek mily kapukat nyitottam,
mihelyt szemem az égre fordítottam!
Hát még ha földrenézést abbahagyva,
szemem felhőkön túli fényt kutatna!
De mit láthatnak ezek itt a sírban,
ha szemük odvában humusz s gyökér van –?

1946

Szómagyarázatok:

viheder: levegővel keveredett bányagáz

delej: mágnesség

Ararát: az örmény hegyláncok kimagasló csúcsa, amelyen a bibliai vízözön elbeszélése szerint Noé bárkája megállt

Forrás: *Tóth Árpád összegyűjtött versei és versfordításai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 125-127. p.

Jékely Zoltán összegyűjtött versei. Digitális Irodalmi Akadémia. Digitalizált Könyvek.

http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001_kv.html

Lehetséges tartalmi elemek:**A két alkotás beszédhelyzete:**

- merengésre készítő testhelyzet, lelkiállapot (*hanyatt fekve – hanyatt; elnyúlok – heverészttem*)
- idilli idő (*nyárvégi délután nyugalmas kék lege – (tavaszi) napsütés, fény*);
- de a megadott tér-kijelölés (*hegyen – két hant között*) ellentétes gondolatmeneti irányokat is előrevetíthet
- a szemlélődő, tűnődő attitűd közös a vershelyzetekben: *nézek (rájuk) – néztem (az eget)*

A vershelyzet szerkezetalakító szerepe:

- Tóth Árpád a megfigyelt természeti jelenséget (*csónakos virágú rekettye; sok ringó virág*) a felütés kezdő, összetett metaforájából (*arany diszét fejem fölé hajtja*) azonnal további metaforikus szintekre viszi (*karcsú, szelíd → száz apró légi sajka; szelíd arany hajóraj*), és ezeket a képeket bővíti tovább a 2-3. vsz. összetett metaforáival,
- folyamatosan, ismétlődően invokálja (többes szám 2. személyben, retorizáltan) az antropomorfizált rekettyevirág-hajókat
- ezeket erőteljesen ellenpontozza a lírai alany, a relativizált óriás kedélyállapotának minősítéseivel (*szelíd, boldog, vidám virágok ↔ árva, lomha, borús, bús költői szubjektum, lelke komor bányáival*)
- Jékely a természetet *éber*en, *kémlelőn* fürkészi (*pilóta* vagy *tengerész* szemével); már a felütés minden mozzanatában meghatározó a lírai alany helyzetében a halálhoz való viszony felvetése (*hant; sírban, holtan* is figyelve)
- ellentétezett a *két hant közötti*, viszonylag „lenti” tartózkodás, valamint a már föld alatt levők, a holtak (*amazok*) végleges helyzete
- ebből a felütésből indul a felfelé tekintő, megfigyelő alany természetleírása: a konkrét elemek pontos, aprólékos lirizált megjelenítésével, alapvető, önálló metaforikus képekre építetten (pl. a *zsenge lombok, égre tapadó sok zöld tenyérke* versmondattal, a *felhő-zarándokok* szakasznyi komplex képe)

A képkalkotás, költői gondolatmenet, szerkesztésmód sajátosságai:*Elégia egy rekettyebokorhoz*

- az egész mű struktúráját meghatározza az átlátható, átfogó képi asszociációs szerkezet: az alap-metafora fokozatosan bővül: a *virág – hajó* azonosítás után a költő – *hajó* megfeleltetés (4. vsz.) végül a *testvér-emberek – bárkák* átvitté (5-6. vsz.) szélesedik, szóösszetételben is alkalmazva a motívumot (*emberhajó*)
- ehhez kapcsoltnak a *zápor* és a *harmat* víz-képzete (3. vsz.) hajós *utakká* (4.), majd *vértengerekké, vér és könny modern özönvizévé* válik (így már a világháború, az öldöklés metaforáivá), végül magává az őszövetségi vízözönné terebélyesedik, az

-
- őstörténet pusztulásviziójának Noé-alakját evokálva (de az *Ararát*, valamint a megbékélés *szivárványának* lehetőségét az emberiség elől elzárva)
- a jelentésmezőt átszövik a *hajó* szóalak ismétlései és szinonimái (*csónak(os)*, *sajka*, *hajóraj*, *bárka*), illetve további, a hajózáshoz kapcsolódó vagy azt idéző fogalmak (*ringó*, *rakomány*, *kincs*, *gyarmat*, *kapitány*, *öböl*, *ringat*, *roncs*, *vitrola*, *sodra*, *kalóz*);
 - a felütés természeti képsorozatának értéktelítettséggel még csak hangulati állapotában ellentétes az óriássá növesztett lírai alany
 - de a 4. vsz. önsors-metáforájának részkepei, képelemei (maga *hörgő és horzsolt roncs*; *kínok vasszöge szorítja össze*; *fájó szögei* már a *létentűli léthez vonzzák*) már a saját fájdalomról, személyes szenvedésről, az egyéni léthelyzet kínjairól tanúskodnak
 - az 5-6. vsz. pedig a pusztulás-képzetet emberiség-méretű, menekülési lehetőség nélküli apokalipszissé tágítja (nincs *tiszta Noé*), bár a *szörnyű sorsot* maga idézte elő az emberiség (*kalózsok és árvák*; *hányódó, törött / undok, kapzsi hajók*)
 - az utolsó szakaszban a többes szám első személy azonosulása, a közös emberi sors vállalása (*pusztulunk, közöttünk*) megszünteti az invokálást, de csak az embernélküli világ lesz elcsitult, a Béke allegorikus alakjával
 - a mű alap-paradoxona Nemes Nagy Ágnes szerint: béke csak az emberiség utáni világban lesz
 - jellegzetesen impresszionista-szecessziós képalkotás teszi összeszövötté, sokeleművé a metaforikus szerkezeteket, szinesztetikus, metaforikus jelzős szintagmákkal; a hajó- és utazás-motívumok a francia szimbolista költészet darabjait evokálják (Tóth Árpád fordította Baudelaire és Rimbaud jelentős utazás-verseit is), de ez az elégia a háborúellenesség dokumentuma, a békevágy artikulálása 1917-ben

Az ég játéka

- az egész mű szerkezetét meghatározza a látványelem-képsorok látszólagos laza, mellérendelt kapcsoltsága, lajstromba szedő gesztusa: szakaszonként az „és bámultam”, „és ... néztem”, „hát még...”
 - ehhez a szemantikai hálót a 'nézés, látás' nyomatékosan ismétlődő vezérszólama adja (én: *néztem / bámultam / láttam / sokat néztem / (szép lehet) nézni / báméskodni föl / földrenézés - mit láthatnak: ők*); felfelé és lefelé nézéssel
 - a zárlatnak a lírai alanyra vonatkoztatott következtetése a térbeli hármasság egyidejű ellentétezésével összegez: *felhőkön túli, égre fordít – földrenézés – itt a sírban* (föld alattiság)
 - visszahozva a felütés, az alaphelyzet elhantoltakra vonatkozó rámutatását (*amazok a föld alatt / ezek itt a sírban*) – de ez a tragikum már nem relatív, nem pillanatnyi az egész szövegben hangsúlyos *szem*-motívum a záró szakasz mindhárom, különféle modalitású mondatában megjelenik: konklúzió az élőnek életről és halálról, égi játékról és földi valóságról, elkomorultan, költői kérdéssel
 - ezt a szerkezetet szövi át szakaszonként a látvány és a létezés pillanatnyiségének tudatosítása (*örökkévalónak vélt pillanatban – egy pillanatra láttam – szédítő pillanatban*), illetve *az emelkedének – hullanak*, a szárnyalás – fenyegetettség (*kifent, öldöklő karmok*), a *fent – lent, föl – alattam*; a *magasban – mélyben villódzása*; a *nap / Nap, fény, tündöklés*, illetve a sír sötétsége
 - az égi szinthez kapcsolódik végig egy szakrális képzetkör is (*kérték... a magasságokat; Rómájuk a Nap; fohászkodni; lelkemnek kapukat nyitottam ... szemem az égre fordítottam*)
 - az 5. szakasz látomássá tágult képsora fokozva teszi teljessé az *égi szépségek* listáját (újabb évszak, napszak, természeti jelenségek bevonásával), rájátszással Kosztolányi *Hajnali részegségére*
-

-
- az egyes, apró természeti jelenségektől (*csíz, gyurgyalag, cinke, lombok*) így az összegző *százezer égi szépségig* tágul a képsorozat
 - a széles skálát bejáró, nagyívű, polifonikus szerkezet teszi lehetővé a mulandóság, az állandó fenyegetettség tudatosítását (elégikusan) és a kivételes pillanatnyi tündöklés, szépség (*nyitott lélekkel történő*) felismerését

További hasonlítható elemek:

- a) a címek:
 - Tóth Árpád a szemlélődés kiinduló tárgyát invokálja, ezzel látszólag konkretizál Jékely a szemlélődés irányát határozza meg, és nyitottá, többértelművé tesz
 - az elégikusság mindkét műre jellemző
- b) az átfogó struktúrára vonatkoztatások:
 - mindkét alkotásban konkrét jelenség, látvány a kiindulópont
 - ez tágul (más-más költői megoldásokkal) látomássá, egy általános érvényű konklúzió kimondásáig
 - a zárlat képei visszakapcsolnak verskezdő motívumokhoz is

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibák jelölése

Hiányzó bekezdés jele: fordított z-betű.

Fölösleges bekezdés (álbekezdés): jele

Szövegbeli hiány jele: √

Egyéb szövegalkotási hiba jele: - - - - -

Tartalmi hiba: _____

Szórend, mondatrend, a bekezdések sorrendje: 1. 2. 3.

Logikai hiba, ugrás a mondatok (tagmondatok) között: ⇨

Logikai hiba, ugrás a bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: ⇩

Logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔

A nyelvhasználati hibák jelölése: ~~~~~~

Egybeírás jele: ⊥

Különírás jele: ⊥

A helyesírási hibák jelölési formái: durva hiba: 3 vonalas aláhúzás; súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás; egyéb hiba: 1 vonalas aláhúzás. Vagy: a hibapont száma a margón a hibával egy sorban, a hiba bekarikázva.

Az íráskép értékelése

Teljesítményszintek

Az íráskép rendezett, olvasható: nincs levonás.

Az íráskép rendezetlen: –1 pont.

Pongyola ékezethasználata: –1 pont.

Az íráskép helyenként nehezen olvasható, általában rendezetlen: –2 pont.

Az íráskép zömében alig olvasható és/vagy értelemzavaróan rendezetlen: –3 pont.

A helyesírási típushibák pontozása

Durva hiba (3 pont)

1. a mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban
2. az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelöletlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja
3. kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek (pl. *Magyar Tudományos Akadémia*, *Természet Világa*), melléknévek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknév (pl. *francia*, *balatoni*, *adys*) esetében
4. igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása
5. tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel
6. az *ly – j* tévesztése közhasználatú szótőben és toldalékban, az *ly – j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése
7. felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont)

1. közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása
2. közhasználatú szavak elválasztása
3. magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékban
4. mondatkezdő nagybetű tévesztése

Egyéb hiba (1 pont)

1. nem közhasználatú szavak durva és súlyos hibái
 2. köznevek kezdőbetűjének tévesztése (pl. *világháború*)
 3. kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *Nagy-New York-i*, *budapest – bécsi*, *Csokonai Vitéz Mihály-os*)
 4. betűtévesztés
-

Központozási hiba (összesen maximum 5 pont)

1. mondatzáró írásjelek; tagmondatok közötti írásjelek; mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5–6 tévesztés 1 hibapont)
2. egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése (5–6 tévesztés 1 hibapont)

A helyesírási hibapontok kiszámítása

Fontos, hogy a helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is.

Ismétlődő hibáért minden hibatípusban csak egyszer számítható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban (szótőben vagy toldalékban) elkövetett megegyező hiba és a központozási hibatípus számít ismétlődő hibának.

A közhasználatú szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy fogalomkincse közhasználatúnak tekintendő (pl. *metafora*).

A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba.

Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat ugyanúgy durva, súlyos és egyéb hibatípusba sorolja a tanár, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a vizsgázó emlékezetből idéz, és esetleg téved, hibáit az egyéb hibák közé kell sorolni. A költői-írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet jelölt, szó szerinti; amennyiben jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor a hibának megfelelő pontszámot kell levonni.

A helyesírási hibákat a szövegértési és a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.

A vizsgázó összpontszámából maximum 15 vizsgapontot lehet levonni. (Tehát 31 vagy annál több hibapont esetén is értelemszerűen 15 vizsgapontot.) A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá a következő módon történik:

Hibapont	Levonás
1–2	0
3–4	1
5–6	2
7–8	3
9–10	4
11–12	5
13–14	6
15–16	7
17–18	8
19–20	9
21–22	10
23–24	11
25–26	12
27–28	13
29–30	14
31–	15